

JOGSZABÁLYOK

- Reichsgezetzblatt, Nr. 150/1849. — Reichsgezetzblatt, Nr. 150/1849. Olmütz-i alkotmány.
 150/1849.
 1881/II. tc. — 1881/II. tc. a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről.
 1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről
 1883/XXXIV. tc. — 1883/XXXIV. tc. a Magyar Királyi Honvédség Ludovika Akadémia felállításáról szóló 1872/XVI. tc. módosítása tárgyában.
 10 239/1904. HM. r. — 10 239/1904. HM. r. a próbaszolgálat és a kiképzés tárgyában.
 107 016/1912. HM. r. — 107 016/1912. HM. r.
 40/1914. HM. r. — 40/1914. HM. r. a nagyváradi csendőr iskola tárgyában.

PÉK Edina Csilla

*A dualizmuskori Magyar Királyi Csendőrség
 tábori csendőrségének fegyverzete és felszerelése.*

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-0253-5821>

DOI: 10.31628/RTHXXI.2012.37-38N.241-255p

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje tábori csendőri szolgálati ágának feladatkörébe tartozó teendők végrehajtásában a Magyar Királyi Csendőrség is részt vett. A magyar csendőrség azonban nem önállóan, hanem az osztrák és a bosnyák csendőrséggel karöltve látta el ezt a feladatot. A hadra kelt sereg tábori rendfenntartó szolgálatának hagyományia pedig nem a magyar rendfenntartás történetében, hanem a Habsburg haderő gyakorlatában gyökereztek.¹

Már a középkorban is felismerték annak a szükségességét, hogy a táborba szállt seregnél a rend fenntartására hivatott személyzetet kell foglalkoztatni. Ők voltak a kulcsárok és az éjjeliőrök, akik a hadra kelt sereg vezérének az alárendeltségébe tartoztak. A kulcsár a rendért volt felelős, míg az éjjeliőr a felszerelések sértetlenségére ügyelt.

A sereg vezére a rend fenntartása érdekében kiterjedt hatáskörrel rendelkezett, akár még fel is akaszthatta a bűnös katonákat. A XVIII. századra ez a széles hatáskör csökkent, már csak botbüntetést szabhatott ki. A XIX. századtól a Napóleon által felállított csendőrség mintájára a HABSBURG birodalom haderejében is alkalmazták a csendőrséget.²

1815-ben azonban a lombardiai osztrák csendőrséget nem tudták ezekre a tábori feladatokra alkalmazni, mivel csekély létszámmal működött. A hadsereg mellett – rendfenntartási célzattal – csak egy lovas század szolgált, de ennek az élére csendőr századost neveztek ki. A század feladatai közé tartozott többek között a kémelhárítás, az utánpótlás zavartalan biztosítása, a portyázások stb. Ha esetleg egy katona a tábori csendőrök ellen fordult, akkor annak azonnal elvehették akár az életét is. Fontos szerepet töltöttek be egy-egy csata idején a csendőrök, előfordult hogy még a sebesülteket is ők segítették elszállítani.³

Ezt a rendszert 1848-ban alakították át, amikor RADETZKY tábornagy felállított egy „küldönc vadász testületet” és egy „törzs dragonyos osztályt”. Az előbbinek feladata főként a portyázó csapatok kíséréte, a parancsok kézbesítése és természetesen a küldöncszolgálat teljesítése volt. Követelmény volt az adott ország nyelvének ismerete, és főleg a megbízhatóság a feladatokból eredően. A

törzs dragonyos osztály feladata inkább a főhadiszállás őrizete volt. 1855. június 21-én ezeket a szervezeteket feloszlatták és a csendőrség vette át a helyüket.⁴

1855-től a tábori csendőrség hadiszárnyat alkotott, amelynek vezetője egy csendőr törzstiszt volt. Több szintű alárendeltség figyelhető meg, egyrészt a csendőrségi főfelügyelőségnek (főként személyi és gazdasági ügyek), másrészt pedig a hadsereg vezérsegedtisztségének (fegyelmi és szolgálati ügyek) voltak alárendelve.⁵

Az 1860-as leépítések természetesen a tábori csendőrség esetében is súlyos gondot okoztak, ugyanis már 1815-ben is jelentkező probléma került újra felszínre. A terület kis létszáma nem volt alkalmas a hadseregen belüli rend fenntartására melletti rend fenntartásra. A helyzet tarthatatlan volt, 1867-ben újra a hadseregből válogattak tagokat a tábori csendőrségbe. A tábori csendőrség teendőit nem 1870-ben új szabályzatban szabályozták, amely egészen 1884-ig volt érvényben. Eszerint a tiszteket a lovasságból, a legénységet a gyalogságból válogatták össze. A tábori csendőrség irányában pedig a törzstisztek kaptak parancsadási jogosultságot.⁶

1888-ban jutott a közös hadügyminiszter arra a döntésre, hogy a tábori csendőri szolgálatra a Magyar Királyi Csendőrség soraiból szeretne személyeket válogatni. Meg is született az ez ügyben a döntés, amely főként az 1870-es évek szabályozásain alapult. A vezérkari tisztek melletti segédszolgálat feladata főként a hírszerzés különböző területeire terjedt ki. A tábori csendőri szolgálat felölelte a közbiztonság fenntartását, azonban a másik oldalt, a polgári lakosságot is védtek a hadsereg kellemetlenkedéseitől. A karhatalmi szolgálat a fő- vagy törzshadiszállás tagjainak a védelmében merült ki. Találhatunk egyéb szolgálatokat is pl. hadifoglyok kíséréte, futár- és küldöncszolgálat.⁷

1889-ben kezdődött meg a gyalogos csendőrök kiképzése. 1893-tól pedig a lovas csendőrök száma is megnövekedett, de elsősorban ebbe a körbe olyan személyeket válogattak be, akiknek már korábbi lovászati tapasztalataik voltak. A legénység beválogatásánál fő szempont volt a német nyelv ismerete, kiképzésük költségeit pedig a közös hadügyi tárca fedezte. „Az 1892–1903 között tartott nagyobb hadgyakorlatokon összesen 18 tisztet és 927 fő legénységet vezéreltek ki”.⁸

A gyalogos csendőrök képzését a kerületi parancsokságokon folytatták le. Az oktató csendőr százados vagy főhadnagy, aki a szolgálati szabályzat I. részét oktatta, a II. részt pedig egy vezérkari százados, vagy beosztott főhadnagy. Ebben az esetben az elméleti oktatás minimalizálására törekedtek, a gyakorlati kiképzésre nagyobb hangsúlyt fektettek. A kiképzési idő 4 hét volt. A lovas tanfolyamon résztvevők oktatása 8 hétig is tarthatott, mivel a „lóügyi ismereteket” is el kellett sajátítaniuk. 7 db iskola volt az ország területén: Nagyszében, Nagyikinda, Budapest, Miskolc, Pozsony, Székesfehérvár. 1896-tól az oktatást úgy szervezték meg, hogy páros évben a lovasokat, páratlan évben pedig a gyalogos legénységet képezték ki. A tanfolyam végén természetesen itt is vizsgát kellett tenni.⁹

A gyalogosok teljes fegyverzettel és felszereléssel rendelkeztek, míg a lovasoknak csak pisztoly és kard állt a rendelkezésükre, a lovakat a hadsereg szolgáltatta. Különféle pótlékokat kaptak: tábori lőtáppilleték, szolgál- és lóápolópilleték, kenyér- és dohánypilleték stb. A monarchia csendőrségei az 1914-es mozgósítás idején 9 törzstiszt, 43 főtiszt, 800 gyalog és 1 300 lovas csendőrt állított ki.¹⁰

Az első világháborúban az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége összességében nem állt a helyzet magaslatán. Alapvetően nem a tábori csendőrök szolgálatellátásának a színvonalával volt baj, hanem a rendszer bizonyult alkalmatlannak arra, hogy amilyen feladatot neki szántak. Nem abból fakadtak a nehézségek, hogy a hadra kelt seregben a rend fenntartását a csendőrségnek kellett biztosítania. Ugyanezen szisztéma szerint működött a francia hadseregben a katonai rendszert, ahol a tábori csendőrség a szolgálati feladatit kiválóan ellátta. A gondok abból keletkeztek, ami a francia és a monarchiai tábori csendőrség közötti eltérés volt.¹¹

A francia haderőben – a hadsereg létszámához viszonyítva – jóval nagyobb létszámú volt a tábori csendőrség, mint az Osztrák-Magyar Monarchia véderejében. A dunai monarchia másfél millió fős hadseregében a 2000 fő körüli rendfenntartói létszám rendkívül csekély volt. Ezzel a létszámmal a tábori csendőrség feladatai megoldhatatlannak bizonyultak.¹²

Ezt a hadvezetés is érzekelte, ezért – a haderő létszámából pótolva – mintegy 22 000 fős rendfenntartói szervezetet tartott fenn a háború időszakában. Ez a létszám azonban döntő többségében a rendfenntartási feladatok ellátása tekintetében képzetlen volt, vagy jobb esetben csupán valamilyen „gyorstalpaló” képzésben részesült.¹³

Jelentős létszámú képzett személyi állomány a hátorszáiban működő csendőrségtől sem volt elvonható, mivel a testülettől számosan a frontra kerültek, ahol – mint alegységparancsnokok (szakasz- és századparancsnoki minőségben) – kiválóan megállták a helyüket, felváltásuk hadiérdekbe ütközött. Ebből fakadóan a hátországi csendőrség személyi állománya is felhígult, mivel a hiányzó létszámot póttartalékosokkal pótolták, akik viszont szintén tájékozatlanok voltak a rendfenntartás területén és a fizikális, illetve egészségügyi állapotuk is kívánnivalót hagyott maga után.¹⁴

A tábori csendőrség hiányosságait tehát egyértelműen a hadvezetés hiányából fakadtak, mivel nem készültek fel megfelelő körültekintéssel békeidőben e lényeges szolgálati ág ellátása személyi feltételeinek biztosítására. Mindez oda vezetett, hogy a hadvezetés kénytelen volt gyors „tűzoltó” módszereket alkalmazni a tábori csendőrség esetében, ezek azonban nem lehettek olyan hatékonyak, mint a kellően megtervezett, előkészített és kivitelezett megoldások.¹⁵

A Magyar Királyi Csendőrség ebben az őszmonarchiai rendszerben csupán egy részegység volt. A területre ugyanazok a körülmények fejtették ki hatásukat, mint a Habsburg monarchia többi csendőrségére.¹⁶

Fegyverzet, felszerelés.

A tábori csendőrség fegyverzete és felszerelése – néhány megkülönböztető jelzés kivételével – nem különbözött a háterszágban szolgálatot teljesítő csendőrökétől. A Magyar Királyi Csendőrség felszerelése beszerzését saját hatáskörben végezte, a beszerezni kívánt árukat újsághirdetésekből tették közzé. Ily módon versenyeztették a beszállítókat, melynek során alacsony árakat kívántak elérni. 1892. XI. 21-ei jelentés szerint a hirdetéseknek a hivatalos lapban, egy szaklapban és egy olvasott lapban kellett megjelennie.¹⁷

Amikor az új csendőrkerületek felállítására került sor, mindig az a kerület biztosította a szervezet működéséhez szükséges készleteket, amelyiket a szervezéssel megbízták. Alkalmazzák a kaució intézményét, a beszállítandó felszerelés értékének tíz százalékát készpénzben vagy értékpapírban letétbe kellett helyeznie a pályázónak. Aki nem nyerte el a megbízást, annak ezt az összeget visszaadták. Aki nyert, annak a szállítási szerződés határidejéig, vagy az egy éves jótállás leteltéig visszatartották az összeget. 1885-től a hazai ipar érdekében kitétel volt, hogy csak Magyarországon készített termékkel lehet pályázni.¹⁸

Egy 1890 március tizedikén megjelent hirdetmény a következő feltételeket szabta meg a beszállításra pályázni kívánók felé:

- az összes szükséglet hazai gyárakból szerzendő be, és ezek az ország területén dolgoztatandók fel;
- ha az összes szükséglet a hazai gyárakból nem lenne előállítható, azon ajánlattevő részesíttetik előnyben, aki nagyobb mennyiséget szállít hazai gyárakból;
- az anyag feldolgozása minden körülmények között az ország területén esz-közölendő.¹⁹

A csendőrség három évente szerezte be a számára szükséges iparcikkeket és felszereléseket. 1885-től – a korábban csendőr kerületenként megvalósított – beszerzéseket központosították. A teljes terület számára a budapesti csendőrkerület folytatta le a pályáztatást és a szerződések megkötése is itt zajlott le. Az ajánlatok beérkezése után sokszor előfordult, hogy megkérdezték az ajánlattevőket, nem kívánnak-e új ajánlatot beadni, ezzel utalva arra, hogy valakitől olcsóbb ajánlatot kaptak, mint a többitől és ezzel sikeresen érték el, hogy a beszerzendő áruért minél kevesebbet kelljen fizetniük. Levéltári adatok alapján megállapítható, hogy az üzletek tisztán dőltek el, nem volt helye tisztességtelen üzletkötésnek. 1891-ig „tárgyalási jegyzőkönyvben” foglalták össze a pályázatok feltételeit, amiket a kerületi parancsnokságokon lehetett megtekinteni. Aki elnyerte a megrendelést, tízpéldányos formanyomtatványt kellett kitöltenie. 1894-1896-os szállítási időszakra a formanyomtatványokat megváltoztatták, a tizenhat oldalas „Szállítási füzetek jegyzékében” írták le az ismertetőt a pályázók számára. Egy szerződést egy tárgyra három évre kötöttek, a csendőrpapancsnokságok minden év január és július hónapjában jelezték a szükségleteiket, ami eltérhetett az előre meghatározottól. Emiatt a kereskedőknek, beszállítóknak tartalékkészleteket kellett felhalmozni, hogy minden körülmények között ki tudják elégíteni a kerületek igényeit. Ez a raktárkészlet a teljes szállítási anyag egy hatod részében lett meghatározva. A szállítás is ingyenes volt, és a

beszállítás után minőség ellenőrzésekre került sor. Az áru származását is bizonyítani kellett védjeggyel, vagy a kereskedelmi és iparkamara e célra kiállított bizonyítványával. Ha a mintadarabtól egy vizsgált cikk is eltért, azonnal beszüntették az áru átvételét és az áru mennyiségének az értékének a tizenöt százalékban meghatározott büntetését vonta maga után.²⁰

Ez a rendszer a századfordulóig állt fenn, mikorra is az áruátvétel nagyon nehézkessé vált a megnövekedett létszám és a szétszóró elhelyezés miatt. 1904 július elsejével felállították a felszerelési anyagraktárat és ez átvette a feladatokat a budapesti csendőrkerülettől. 1907 május elsejével pedig minden kerületnél megszerveztek egy pótszárnyat, ami az adott terület teljes körű ellátásával lett megbízva.²¹

A csendőrségnél bevezették a „tömegrendszert”, ami azt jelentette, hogy minden belépő kapott egy úgynevezett „tömegbetétet”, amit minden évben kiegészítettek egy „tömegátalánnyal”. Ezek pénzösszegek voltak, amiből a csendőrnek fedeznie kellett volna a ruházatát, felszerelését, a megmaradt pénz pedig a csendőr „tömegvagyonát” képezte volna. Sajnos a pénz már a kezdetekben sem fedezte a csendőr teljes felszerelésének értékét, bár a felszereléssel való takarékoskodás nyomán évtizedek alatt a csendőrségi fizetésekhez viszonyítva jelentős megtakarítás is keletkezhetett, ami a csendőr magánvagyonát gyarapította.²²

A ruházatban 1876 után nem történtek komoly változtatások, kivéve, hogy magyarosabbá kívánták tenni a csendőrök egyenruháját. A kalapra koszorúval övezett magyar állami címer került, honvédségi gombokat varrtak fel a ruhára és a zubbonyra is honvédségi zsinórozás került. 1881-ben kiadtak egy úgynevezett felszerelési és öltözeti utasítást, de ez is kisebb változtatásoktól eltekintve nem nyúlt hozzá az egyenruha kinézetéhez. Ebben nem lehetett kabátot viselni, az ünnepi ruhát a téli zubbony pótolta. A töltnytáskát átvették a Honvédség lovas alakulataitól és ezentúl elől viselték a derékszíjukon. Ezen és a csizma hosszán kívül a lovasok öltözte megegyezett a gyalogos csendőrök öltözetével. A tisztikar részére a kabát helyett a sötétzöld attila lett rendszeresítve világos buzérvörös gallérral és hajtókákkal, arany színezetű zsinórzattal.²³ 1885-ben újabb szabályozás következett, rendszerbe lett állítva a dolmány, mint csendőr díszruha, a lovas csendőrségnél átalakított lovaglő nadrág, a gyalogos csendőröknél pedig csizmanadrág lett rendszeresítve. Ezek után minimális változtatások történtek a csendőr egyenruha életében. 1891-ben új csákócímer, 1895-ben járőrvezetői jelvény került bevezetésre, 1906-ban töltnytáska csere következett, a következő évben a tisztikar számára köpeny, a legénységi, altiszti állomány számára ujjas vállgallér lett rendszeresítve. Még 1886-ban le lett szabályozva a felszerelések, ruházatok viselési módja. Ez alapján, ha valaki szolgálatba lépett, teljes felszereléssel, zubbonyban, járőrtáskával kellett megjelennie. A csendőrkalap viselése is kötelező volt. 1907-ig magukkal kellett hordaniuk a köpenyt is. Maga a ruházat egyébként zöld dolmányból és zubbonyból, szürke nadrágból állt, és a piros-zöld fegyvernemi színpárt is alkalmazták. A csendőrök elmaradhatatlan jelképe, a kakastollas kalap is a teljes öltözet része volt. A

csendőrség tagjai civil, polgári viseletet még szolgálaton kívül sem viselhettek, szabályozva volt a hajuk hossza, kinézete is. Eszerint a haj hossza elől 6.5 cm hosszú, hátul 2.5 cm hosszú volt, illetve kellett lennie. Kötelező volt a bajusz és a szakáll viselete, de úgy, hogy a zubbonyon viselt rendfokozati jelzéseket ne takarja ki. A kitüntetések zubbonyon és a dolmányon is a bal oldalon kellett viselni, meghatározott rendszer szerint. A karsújtás a szolgálatban töltött évek számát jelezte.²⁴

A csendőrség fegyverzete – kisebb eltérésektől eltekintve – azonos volt a haderőben rendszeresítettel. Ennek az volt az oka, hogy a testületi létszám nem tette lehetővé a gazdaságos számú egyedi fegyvertípus gyártását. Ebből fakadóan a Magyar Királyi Honvédségnél rendszeresített fegyverzetet használták a csendőrségnél is. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy a beszerzések alkalmával lemondtak volna a versenyeztetés lehetőségéről.²⁵

Miután beszállították a megrendelt fegyverzeti anyagot a csendőrségi rakárba, a honvéd fegyverzeti bizottság ezeket egyenként átnézte, ellenőrizte és csak ezután adta ki használatra. A vizsgált időszakban a gyalogos legénység puskával és karddal, a lovas csendőrök emellett pisztollyal, a tisztikar pedig pisztollyal és karddal volt felszerelve.²⁶

A csendőrségnél rendszeresített puskák története az erdélyi csendőrségben az 1850-es évek közepén rendszerbe állított Lorenz-féle karabélyokig nyúlik vissza. Ezek a fegyverek már rendszerbe állításukkor elavultnak számítottak, és 1877-re, mire szorgalmazni kezdték ezek cseréjét, el is használódtak. TISZA Kálmán sürgette a fegyverzet cseréjét, melyet azzal indokolt, hogy amíg a román területekről betörő rablók és haramiák a legmodernebb hátultöltős puskákkal és forgópisztolyokkal vannak ellátva, addig a csendőrség fegyverzete oly elavult, hogy még a kilőtt lövedék röppályája sem szabályozható. Ezért sürgős döntés született nyolcszáz darab Fröhvirth-féle előágytáras ismétlő karabély megvételére. Ezt a fegyvert 1872-ben tervezte Ferdinand Fröhvirth, az űrmérete 11 mm volt. A fegyver nagyon nehéz volt és rossz volt a súlyelosztása, a lövedékeket pedig le kellett kerekíteni a vétlen elsülések kizárása miatt.²⁷

A hat magyarországi csendőr kerületet emiatt már a karabély javított változatával, az 1874 M. 11 mm-es Kropatschek előágytáras ismétlő karabéllyal szerelték fel. Ezek hatszáz grammal könnyebbek voltak szuronnyal együtt, a puska egyéb fegyverzeti adatai megegyeztek az elődével. Ebben is és az előzőben is összesen nyolc löszert lehetett elhelyezni. Az erdélyi csendőrkerületben 1887-ben cserélték le a Fröhvirthekeket a Kropatschek karabélyokra. A századfordulóra ezek is elhasználódtak, és komoly problémák jelentkeztek az alkatrészek utánpótlásával kapcsolatban is, ezért 1905-ben döntöttek, részben a hazai ipar fellendítése szempontjából, a fegyverzet cseréje és puskák beszerzése mellett.²⁸

A Magyar Királyi Honvédségben és a közös hadseregnél is használt 1895 M. Mannlicher ismétlő karabélyt rendszeresítették a csendőrség számára is. A karabély középágytáras volt, emiatt a lövedékek egymás alatt helyezkednek el, kizárva a vétlen elsülést. A fegyver súlya alig több mint három kilogrammot

nyomott, a tárban öt lőszer elhelyezésére volt lehetséges. A szurony viszont eltért a közös hadseregben, illetve a honvédségnél rendszeresítettől, sokkal hosszabb volt és százötven mm hosszan kiélesítették, elkerülve, hogy a támadók meg tudják fogni. Kifejlesztettek ehhez egy új löszert is, a humanitárius okok miatt kisebb sérüléseket, viszont nagyobb elrettentő erőt kívánva. Ezt részben sikerült is elérni. Az új fegyver miatt új felszerelést állítottak rendszerbe, megváltozott a fegyver- és derékszíj, valamint a tártáskák számát fejenként kettőre növelték. Ebből a fegyverből körülbelül tizenkétezer darabot vásároltak, az előző fegyvereket pedig elárverezték.²⁹

A pisztolyoknál az első példányok az 1877-es török-orosz háború után kerültek a csendőrség tulajdonába. 255 db forgópisztolyt állítottak rendszerbe az új kerületek felállításakor. Az új kerületek felállításakor a régi pisztolyokat lecserélték. A lecserélt fegyvereket elárverezték, részben pedig a vasúti igazgatóságok vásároltak belőle a vasúti pályaörök részére. A pisztolyok beszerzésével kapcsolatban már 1882-ben találunk adatokat tárgyalásról Leopold GASSER bécsi fegyvergyárossal, aki a honvédség és a közös hadsereg beszállítója is volt. Ezek a tárgyalások ugyan nem vezettek eredményre, 1883-ban azonban rendszeresítették az amerikai Constalbulary forgópisztolyt, ami valószínűleg nem is volt amerikai, inkább belga. A fegyverek átvételét, belövését és a használati és lőutasítást szintén ők adták ki hozzá.³⁰

A pisztoly tárkapacitása hat lőszer, súlya 0,776 kg, űrmérete 9 mm. A tisztek 1895-ig az 1872 M. Gasser gyalogtiszti forgópisztolyt használták, ekkor vették be náluk is a lovasságnál már használt csendőrségi forgópisztolyt. A fegyver tömege 0,770 kg, űrmérete 9 mm, hat lőszer befogadására volt alkalmas. 1912-re ezek is elhasználódtak és megbízhatatlanná váltak, emiatt 1912-ben rendszeresítették az 1910 M. Frommer-féle 7,65 mm-es öntöltő pisztolyt, melyet FROMMER Rudolf, a Fegyver és Gázkészülékgyár tervezője tervezte. A Frommer-pisztolynak befogadóképessége nyolc lőszer volt, tömege pedig 640 g. Ez a fegyver 1919-ig volt rendszeresítve.³¹

A kardok az erdélyi csendőrkerületben és az új kerületekben is az 1851-ben rendszeresített gyalogcsendőr szabványok voltak, költségkímélési szempontok miatt. Pengéje homorulat nélküli, hossza 595 mm, markolata sárgaréz, a hüvely fából készült és fekete bőrrel lett bevonva. Az új kerületeknél ezt annyiban változtatták, hogy a kard pengéjét kétszer finomított rugóacélból készítették, és súlycsökkentés miatt homorúra köszörülték. A markolatot bükkfából gyártották le és „cápbőrrel” vonták be. A hüvely a gyalogságnál üszöbőrből, a lovasságnál acélból készült. A lovassági kardot két méretben gyártották le és jobban is volt meghajlítva. A gyalogtisztek kardja ezzel szemben kevésbé volt meghajlítva és a fekete bőr markolatot ezüstözött fonállal vonták körbe.³²

Az első világháború utolsó éveiben – amikor a hadsereg utánpótlása már nehézségekbe ütközött – a csendőrségtől bevonták a Mannlicher karabélyokat és a harcoló alakulatok számára biztosították azokat. A csendőrséget pedig a cári hadseregtől zsákmányolt – a Mannlichereknél sokkal hosszabb – karabélyokkal szerelték fel. A háború utolsó éveiben a csendőrök is az Osztrák-Ma-

gyar Monarchia haderejének az úgynevezett csukaszürke tábori egyenruháját hordták, mivel az anyagiányból fakadóan egyedül ez az öltözk volt elérhető.

Jegyzetek:

- ¹ SZAKÁLY: Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének tábori csendőrsége.
- ² PRESZLY
- ³ SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség.*
- ⁴ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.*
- ⁵ SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.*
- ⁶ CSAPÓ: A csendőri szolgálat.
- ⁷ Vö. 4. sz. jegyzettel.
- ⁸ Vö. 3. sz. jegyzettel.
- ⁹ Vö. 5. sz. jegyzettel.
- ¹⁰ Loc. cit.
- ¹¹ PINCZÉS. I.
- ¹² PINCZÉS. II.
- ¹³ FARKAS
- ¹⁴ PINCZÉS. III.
- ¹⁵ PINCZÉS. IV.
- ¹⁶ PINCZÉS. V.
- ¹⁷ Vö. 4. sz. jegyzettel.
- ¹⁸ Loc. cit.
- ¹⁹ Vö. 7. sz. jegyzettel.
- ²⁰ Loc. cit.
- ²¹ Vö. 2. sz. jegyzettel.
- ²² Takarékoság
- ²³ ZEIDLER
- ²⁴ SÁGVÁRI
- ²⁵ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése.
- ²⁶ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.*
- ²⁷ LUGOSI: A rendvédelmi testületek fegyverei 1868-1918.
- ²⁸ LUGOSI: Wrendl fegyverek.
- ²⁹ Vö. 21. sz. jegyzettel.
- ³⁰ Vö. 7. sz. jegyzettel.
- ³¹ Loc. cit.
- ³² LUGOSI – TEMESVÁRI.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

CSAPÓ: <i>A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.</i>	—	CSAPÓ Csaba: <i>A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.</i> Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannon könyvek./
FARKAS	—	FARKAS Márton: <i>Katonai összeomlás és forradalom.</i> Budapest, 1969, Kossuth.
LUGOSI – TEMESVÁRI	—	LUGOSI József – TEMESVÁRI Ferenc: <i>Kardok.</i> Budapest, 1988, Zrínyi.
PARÁDI: <i>A határszéli csendőrség 1891-1914.</i>	—	PARÁDI József: <i>A határszéli csendőrség 1891-1914.</i> Budapest, 1984, Határorség.
PRESZLY	—	PRESZLY Lóránd: <i>A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1918.</i> Budapest 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat.
SZAKÁLY: <i>A magyar tábori csendőrség.</i>	—	SZAKÁLY Sándor: <i>A magyar tábori csendőrség.</i> Budapest, 1990, Zrínyi.

SZAKÁLY: A magyar — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség 1938-1945*. Budapest, 2000, Ister.
 1938-1945.

TANULMÁNYOK

LUGOSI: A rend-
 védelmi testületek
 fegyverei 1868-1918

— LUGOSI József: A rendvédelmi testületek fegyverei 1868-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 152–160. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

LUGOSI: Wrendl
 fegyverek.

— LUGOSI József: Wrendl fegyverek. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 73–74. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig*” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI

— PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 78–83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig*” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének tábori csendőrsége.

— SZAKÁLY Sándor: Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének tábori csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 55–58. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Háború, forradalom, trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SÁGVÁRI: Csendőr
 és rendőr egyenru-
 hák a dualizmus kori
 Magyarországon.

— SÁGVÁRI György: Csendőr és rendőr egyenruhák a dualizmus kori Magyarországon. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 161–169. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZEIDLER

— ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 110–112. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasoro-

zatnak a „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

- CSAPÓ: A csendőri — CSAPÓ Csaba: A csendőri szolgálat. *Rubicon*, XX. évf. (2010) 1. sz. 11–13. p.
- PINCZÉS I. — PINCZÉS Zoltán. A tábori rendészetről I. *Csendőrségi Lapok*, XIV. évf. (1924) 1. sz. 7–8. p.
- PINCZÉS II. — PINCZÉS Zoltán. A tábori rendészetről II. *Csendőrségi Lapok*, XIV. évf. (1924) 2. sz. 5–7. p.
- PINCZÉS III. — PINCZÉS Zoltán. A tábori rendészetről III. *Csendőrségi Lapok*, XIV. évf. (1924) 3. sz. 4–6. p.
- PINCZÉS IV. — PINCZÉS Zoltán. A tábori rendészetről IV. *Csendőrségi Lapok*, XIV. évf. (1924) 4. sz. 5–8. p.
- PINCZÉS V. — PINCZÉS Zoltán. A tábori rendészetről V. *Csendőrségi Lapok*, XIV. évf. (1924) 5. sz. 5–9. p.
- Takarékosság. — Takarékoság. *Csendőrségi Lapok*, XVI. évf. (1926) 8. sz. 229. p.

Mellékletek jegyzéke:

I. sz. melléklet

Csendőr laktanya tábla csendőr lovassági és gyalogsági szablyával. 251

II. sz. melléklet

Dualizmuskori csendőr zubbony járőrvezetői jelvénnnyel és sárga színűvel. 252

III. sz. melléklet

Dualizmuskori csendőr dolmány. 253

IV. sz. melléklet

1881 M. Kropatschek karabély. 253

V. sz. melléklet

Gasser M. forgópisztoly. 254

VI. sz. melléklet

Frommer M. ismétlőpisztoly. 254

VII. sz. melléklet

Tábori csendőr karszalagok az első világháborúból. 255

VIII. sz. melléklet

Mannlicher karabély. 255

I. sz. melléklet

Csendőr laktanya tábla csendőr lovassági és gyalogsági szablyával.

Forrás ! LORÁNT Csaba – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: *A polgári magyar állam katonailag szervezett, központosított közbiztonsági őrtestülete a Magyar Királyi Csendőrség „Híven, becsületel, vitézül” című kiállítás kalauza.* Budapest, 2011, s.n.

II. sz. melléklet

Dualizmuskori csendőr zubbony járőrvezetői jelvénnel és sápszínórral.

Forrás ! LORÁNT Csaba – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: *A polgári magyar állam katonailag szervezett, központosított közbiztonsági őrtestülete a Magyar Királyi Csendőrség „Híven, becsülettel, vitézül” című kiállítás kalauza.* Budapest, 2011, s.n.

III. sz. melléklet

Dualizmuskori csendőr dolmány.

Forrás ! LORÁNT Csaba – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: *A polgári magyar állam katonailag szervezett, központosított közbiztonsági őrtestülete a Magyar Királyi Csendőrség „Híven, becsülettel, vitézül” című kiállítás kalauza.* Budapest, 2011, s.n.

IV. sz. melléklet

1881 M. Kropatschek karabély

Forrás ! LORÁNT Csaba – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: *A polgári magyar állam katonailag szervezett, központosított közbiztonsági őrtestülete a Magyar Királyi Csendőrség „Híven, becsülettel, vitézül” című kiállítás kalauza.* Budapest, 2011, s.n.

V. sz. melléklet

Gasser M. forgópisztoly

Forrás ! LORÁNT Csaba – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: *A polgári magyar állam katonailag szervezett, központosított közbiztonsági őrtestülete a Magyar Királyi Csendőrség „Híven, becsülettel, vitézül” című kiállítás kalauza*. Budapest, 2011, s.n.

VI. sz. melléklet

Frommer M. ismétlőpisztoly

Forrás ! LORÁNT Csaba – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: *A polgári magyar állam katonailag szervezett, központosított közbiztonsági őrtestülete a Magyar Királyi Csendőrség „Híven, becsülettel, vitézül” című kiállítás kalauza*. Budapest, 2011, s.n.

VII. sz. melléklet

Tábori csendőr karszalagok az első világháborúból.

Forrás ! LORÁNT Csaba – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: *A polgári magyar állam katonailag szervezett, központosított közbiztonsági őrtestülete a Magyar Királyi Csendőrség „Híven, becsülettel, vitézül” című kiállítás kalauza.* Budapest, 2011, s.n.

VIII. sz. melléklet

Mannlicher karabély.

Forrás ! LORÁNT Csaba – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: *A polgári magyar állam katonailag szervezett, központosított közbiztonsági őrtestülete a Magyar Királyi Csendőrség „Híven, becsülettel, vitézül” című kiállítás kalauza.* Budapest, 2011, s.n.